

μᾶλλον ἢ ἀσθενείας τὸ τοιοῦτον ἂν εἴη. Καὶ ταύτῃ γε ὁμοιωτέρα ἂν εἴεν τῷ προηχότι¹ κατὰ τε φύσιν καὶ δύναμιν, ἢ εἰ οἶόν τε ἦν αὐτὰ καὶ εἰς τὴν αὐτοῦ ιδιότητα μεταπίπτειν, ἐκείνου ἀμεταπτώτως πρὸς τὰς αὐτῶν ἔχοντος. Οὐ γὰρ δὴ ἐκεῖνος μὲν ἐπὶ τὸ χειρόν, αὐτὰ δὲ ἐπὶ τὸ ἄμεινον ἤχθη ἂν, εἴπερ τὸ προῆχθαι ἐκ τοῦ Θεοῦ συμφυῶς τοῦ προαγαγεῖν Θεὸν οὐδέν τι ἦττον εἰς δόξαν, καὶ εἴπερ ἀνάγκη ἐν τῇ θεότητι τὸ μὲν τι εἶναι προάγον, τὰ δὲ, προϊόντα, καὶ τὸν ἕνα Θεὸν ἐν ἑαυτῷ καὶ πρὸς ἑαυτὸν τοιάνδε τινὰ διάκρισιν ἴσχειν, οἷαν εἰπόντες ἔφθημεν.

Ταῦτα μὲν οὖν ποτε πρὸς τοὺς ἀπορήσοντας καὶ πλείω τούτων ἔρεις. Νῦν δ' ἡ τῶν Ἑλλήνων θεολογία, τοιαύτη γε οὔσα, καλῶς καὶ σοὶ πέπαισται· οὐ μάλιστα ἢ τοῦ πρὸς Λατίνους ἀγῶνος, νῦν τε οἶδά σοι χάριν καὶ αἰεὶ εἶσομαι. Καὶ Λατῖνοι δ' αὐτοὶ χάριν ἂν σοι δικαίως εἶδειεν, τηλικαῦτα ὠφελεῖσθαι τοῖς καλοῖς ἐκείνοις λόγοις δυνάμενοι, καὶ τοῦ ἀξιώματος ἐκείνου καταφρονοῖεν, δι' ὃ καὶ κινδυνεύσαι² τις ἂν Ἀρειανικὴν τινα καὶ Ἑλληνικὴν θεολογίαν ἐκ μακρᾶς ἀποδημίας κομίζειν, ἀφελῶς αὐτῷ τεθειμένος. Εἰ δὲ μήτ' ὠφελοῖντο καὶ καταμέμφοιντο, αὐτοὶ τοῦ τῇ προτάσει συμβαίνοντος ἀπολαούτων, ἐφ' ἣ νῦν τὴν τοῦ δόγματος ἰσχύν ἰδρῦσαι³ πᾶσαν πειρᾶσθαι σφᾶς ἔφησθα· πολλοῖς γὰρ ἄλλοις αὐτὸ πρότερον ὑπερείδειν ἠγωνισμένοι⁴, πολὺ ἀφαυροτέροις αὐτοῦ γε τοῦ ζητουμένου, ἐπείπερ, ὡς εἴκεν, εὔρον ἐκεῖνα περιφανῶς ἐξεληλεγμένα, σοφόν τι τοῦτο⁵ ὄντο νῦν ἐξευρηκέναι, ᾧ καὶ ἤλπισαν ἡμᾶς ἀπαγαγεῖν σοφισάμενοι.

1. Cod. προηγότι (sic). — 2. Cod. κινδυνεύση. — 3. Cod. ἰδρῦσαν.

4. Cod. ἠγωνισμένους. — 5. Cod. τοῦτο, ὡς ὄντο, pessime, unde nobis totius hujus loci sententia restituenda fuit.

Ἡ πῶς οὐκ εἰσενα πείσονται ἅπαντα, τούτο δὴ ὡς ἀναγκάσιον τιθέντες; Οὐ γὰρ μᾶλλον δεῖ προβολέα καὶ τὸν Υἱὸν αὐτοὺς λέγειν τοῦ Πνεύματος, διὰ τὸ δεῖν ἂν αὐτὸν τῷ Πατρὶ κοινωνεῖν τῆς τοῦ προβάλλειν δυνάμεως, ἢ μηδὲ τὸν Πατέρα προβολέα εἶναι ἢ γεννήτορα, μήτε Υἱὸν εἶναι τινα τοῦ Θεοῦ καὶ Πνεῦμα Ἅγιον, διὰ τὸ δεῖν ἂν αὐτὰ, εἶγε εἶεν, καὶ ἐλάττω εἶναι τῇ φύσει, οὔτε γεννητικά ἄλλων ὄντα, οὔτε προβλητικά· ἢ ἕως ἂν ἐκείνω μὲν τιθεῖντο τῷ ἀξιώματι, πιστεύωσι δ' εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Πνεῦμα Ἅγιον, καταδεεστέρας θεότητος τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα ὁμολογεῖν, ὡς δυνάμει δὴ ἐλαττούμενα τοῦ Πατρὸς, ἐκείνου ἀγεννήτου ὄντος, αὐτὰ προηγημένα τε ὑπ' αὐτοῦ καὶ μηδὲν ἄλλο προάγοντα. Καὶ ἡμεῖς μὲν φόμεθα πρότερον αὐτοὺς μόνῳ τῷ Πνεύματι ἐνοχλεῖν, δυνάμεώς τινος εἵργοντας τῆς προβλητικῆς, ἣν κοινὴν Πατρὶ τε καὶ Υἱῷ γεγονέναι μόνοις νομοθετοῦσιν. Οἱ δέ σοι καὶ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ θεοῦ Λόγου τὸ δεινὸν ἀρχόμενοι πράττειν ἐδείχθησαν, εἰ δὲ καὶ μὴ αὐτοί, ἀλλ' ὁ γε λόγος αὐτῶν ταῦτα ποιῶν. Ὁ δὲ αὐτῶν ἐστὶ θαυμαστότερον, ὅτι συναισθημένοι ἐπὶ τοιαῦτα σφῶν αὐτῶν φερομένων, πολὺ τι δὴ ἑτέρα χεῖροσι μηχανῆ καὶ πρὸς τὸ αὐτὸ φερούση θάττον δεινὸν, πειρῶνται ἀποφυγεῖν ἂν· τὰς γὰρ πατρικὰς δυνάμεις, ὡς αὐτοὶ φασι, καὶ ἀμφοῖν τοῖς ἐξ αὐτοῦ προιοῦσιν ἄμφω τιθέντες εἶναι κοινὰς, εἴτ' ἐν μὲν τῷ Υἱῷ τὴν ἑτέραν ἀνευ ἐνεργείας μένειν ἑῶσιν, ἐν δὲ τῷ Πνεύματι μηδετέραν ἔξιοῦσιν ἐνεργὸν γίνεσθαι· τὸ μὲν καὶ ἀνεργούς' ταύτας τιθέναι, εἰδότες ὡς πολὺ ἀπάξει χριστιανισμοῦ τοὺς τιθέντας ἂν, ὃ' κ' ἂν, εἰ ἐλπίς ἦν λήσειν πράττοντας, ἔπραξαν, οὐκ αὐτοὶ ἄγε οὕτω καὶ πι-

1. Cod. ἐνεργούς. — 2. Cod. οὐ κ' ἂν. — 3. Cod. οὐ καὶ τοῖ

στεύοντες, ἀλλὰ πλείστου καὶ τοῦ παντὸς-ποιούμενοι, τὸ πρὸς τὴν αὐτῶν ἐλεῖν ἡμᾶς ἔνωσιν· ἀλλὰ τούτου οὐδὲν ἂν ἦν ἐναργέστερον ἀτόπημα· τὸ δ' ἐκ δυνάμεων διδομένων τε καὶ αὐθις ἀφαιρουμένων, ἢ ἐπὶ ὑφέσει μείζονι διδομένων, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ προβολέα τοῦ Πνεύματος ἀνίστασθαι ὑπ' αὐτῶν, δυνάμει αὐτῶν ἐπὶ τὸ ἐνεργεῖν διδομένη, ὅσω οὐτ' εὐλογόν ἐστι καὶ πόρρω τῶν ἱερῶν, ἀγνοήσειν προσδοκῶντες ἡμᾶς, καὶ οὕτω δὴ κελεύουσιν αὐτοῖς ἔψεσθαι· ὡσπερ οἶόν τε ὄν, ἢ εἶναι τι ἐν τῷ Θεῷ εἰκῆ, ὃ μὴδὲ τῇ φύσει καὶ τοῖς αὐτῆς ἔργοις δοῖεν ἂν, ἢ δυνάμιν τινα τελειότητα εἶναι ὅτουσιν, ἂν μὴ συνῆ ποτε αὐτῇ καὶ ἐνέργειά τις ἢ οἰκεία, ἢ τὸν Θεὸν δυνάμιν τινα ἐνεργείας ἔχειν χωρὶς τῶν συνεπομένων τῷ πεφυκέναι αὐτὸν, οὐ τῷ βούλεσθαι, ἢ ὅσα ἄλλα τῇ ἀρχῇ τοῦ δόγματος αὐτῶν τῆδε φαῦλα ἀκολουθεῖ. Ταῦτά τε τοίνυν λέλυκας αὐτῶν ἱκανῶς, καὶ λόγῳ τὴν πάτριον ἡμῖν δόξαν ἀπέδειξας. Ὡ μάλιστα ἔγωγε χαίρω τῶν πρὸς Λατίνους λέγεσθαι δυναμένων. Οὐ γὰρ οἶόν τε πάντων ὁμοῦ τῶν χειρόνων αὐτοὺς χαίρειν ἀπηλλαγμένους, ἐφ' ἃ ἡ θέσις αὐτῶν ἦδε φέρει· ἀλλ' ἀνάγκη ἐνὶ τῷ τούτων ἐνεσχῆσθαι¹ αὐτοὺς, τῇ ὁδῷ τοῦ τοιοῦδε λόγου, ὃ προσήκει γ' ἂν τῷ θεμελίῳ τῆς δόξης, ὃν ἐκ πάντων ἂν ἔλοιτο. Γάζιν δὲ δεῖν μὲν τινα εἶναι ἐν τῇ μακαρία Τριάδι, δι' ἣν καὶ τὸν Υἱὸν προηριθμησθαι τοῦ Πνεύματος συγχωρεῖς· πολλὴ γὰρ ἀνάγκη· οἷον δὲ Λατῖνοι τιθεῖσιν, ἀπαξίαις. Ἐἷ μὲν γὰρ ἐκείνων, πολλὰ τὰ ἄδοξα ἔπεσθαι· ὡς δ' ἡμεῖς τὰ θεῖα πρόσωπα φαιμέν συντετάχθαι, ἢ δὴ καὶ ὑπὸ τῶν λογίων συντέταχται, μὴδὲν ἀπαῖδον συμβαίνειν· οὐ γὰρ τὸ ἡμέ-

1. Cod. αὐτοῖς. — 2. Cod. ἐνισχῆσθαι.

τερον και τῆ παραδόσει τοῦ σωτηρίου βαπτίσματος ἤττον συναδει, ὡσπερ τὰ ἄλλα πάντα ὀρθῶς ἔχει, ἢ τὸ ἐκείνων εἰσικεν αὐτῆ συμφωνεῖν, ἄλλως δὴ ἐξημαρτημένον. Καὶ ὡς μὲν πέμπων τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ὁ Υἱός, καὶ ἀξιώματι δι' αὐτὸ ἔχων, οὐκ ἂν ἰ πιθανῶς δόξειεν αὐτοῦ προτετάχθαι τοῖς τὰ τοιαῦτα ἐξακριβοῦσιν, εἰ καὶ τὴν σὴν σοφίαν οὐκ οἶδ' ὅπως τοῦτο διελαθε· λαβὴν γὰρ τινα οὐ μικρὰν τοῖς ἐναντίοις ὁ λόγος παρέξει. Ἡ γὰρ τῆς αὐτῆς οὐσης πέμψεώς τε καὶ ἐκπορεύσεως, ὡς αὐτοῖς δοκεῖ, ἐξουσι τὸ προκείμενον, ἢ διαφερούσων, ὡς ἡμεῖς γε οἴομεθα, ἄτοποι αὐτοῖς δόξομεν, ἢ δυνάμει αἰδῖω μὲν, ἀλλὰ κοινῆ τῆς Τριάδος, ἢ ἔργῳ τῆς δυνάμεως ταύτης ἐγχρόνῳ αἰδῖον τάξιν προσώπου θείου πρὸς πρόσωπον θεῖον ἀξιοῦντες κατασκευάζειν. Ἐκεῖθεν μὲν οὖν, οὐδαμῶς, ἄλλοις δὲ τρόποις τὴν τῆς τάξεως ἀνάγκην λαμβάνομεν, ἡμεῖς τε αὐτοί, καὶ οἱ πρὸ ἡμῶν πάντες, οἷς οὔτε ταῖς τῆς πίστεως ἀρχαῖς, οὔτε τοῖς διδασκάλοις τῆς Ἐκκλησίας συμβαίνει τι οὐ συνωδόν, ὡσπερ τῆ παρὰ Λατίνους ἐμβάθμῳ τοῦ θείου ἐπιπλοκῆ.

Ἀλλὰ περὶ μὲν τούτου ἐς τοσοῦτον· οὐ γὰρ ὁ πρὸς Λατίνους νῦν λόγος ἡμῖν, περὶ ὧν τῆς ἀληθείας ἐνδεέστερον ἀποφαίνονται, προὔργου ἐστίν. Ὡς δὲ πολὺ ῥᾶον τοῖς ἡμετέροις ἢ Λατίνους αὐτοῖς τοὺς πατέρας ἀλλήλεις συνωδοὺς ἀποφαίνειν, τῆ γε τοῦ Πνεύματος ὁμωνομία καὶ τῶ διττῶ τῶν λεγομένων προσῶν αὐτοῦ, καὶ τῆ τῆς προσόδου αὐ καὶ τοῦ προιέναι, οὐδὲν ἂν τούτου ἀληθέστερον γένοιτο, ὅπου γε καὶ Λατίνους αὐτοῖς ταῦτα δοκεῖ. Διὸ δὴ καὶ θαυμάζειν αὐτῶν ἄξιον, ὅτι τὰς ἀλη-

θεστάτας τῆς τῶν διδασκάλων συμφωνίας παριέντες μεθόδους, ἐπ' ἄλλας ἀνηκούστους ἐκτρέπονται, μεταπτώσεις τινὰς τῶν προσωπικῶν ἰδιοτήτων, καὶ κοινωνίας τῶν ἀκοινωνήτων ἐπινοοῦντες, καὶ τοιαῦτα ἄττα ἐπισυνείροντες, ἃ πόρρω τῶν κοινῶν εἰσι θέσεων. Πολὺ δ' ἂν ῥᾶον ἀντὶ τούτων ἦν, ἐπὶ τὰ καὶ σφίσι αὐτοῖς ὠμολογημένα τραπομέναις, ἀνεπαχθῶς τῇ διπλῇ ἐκλήψει τῶν ὁμωνυμούντων ἐκείνων διαλλάττειν τε τοὺς πατέρας καὶ λύειν τὴν ἀμφισβήτησιν· καὶ Αὐγουστίνῳ δὲ καὶ Κυρίλλῳ τοῖς μακαρίοις, οὐκ ἂν οὕτω λυπηρῶς τῆς καινοτομίας τὴν αἰτίαν ἐπέγραφον. Ἐκεῖνοι δὲ λέγουσι μὲν ἐκ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ προῖέναι τὸ Πνεῦμα πλειστάκις· ἀλλ' ἄτερος μὲν, τὸ μὲν ἐκπορεύεσθαι ἀντὶ τοῦ ὑφεστάναι παρεληφῶς, μετὰ πάντων δὴ τῶν ἀπὸ τῆς Ἀσίας πατέρων (ἐπὶ γὰρ τοῦ Πνεύματος, οὐκ ἔσθ' ἵ ὅτε οὐχ οὕτω φαίνονται κεχρημένοι τῆδε τῇ λέξει), μυριάκις μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεσθαι λέγει, καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ δὲ οὐδ' ἅπαξ· τῷ δὲ προῖέναι ποῦ μὲν ἐπὶ τῆς πρὸς τὴν κτίσιν ἀποστολῆς, ποῦ δ' ἀντὶ τῆς ὑπάρξεως κεχρημένος, ὅμως οὐδαμοῦ φαίνεται προῖέναι λέγων ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα, ἂν μὴ καὶ κτιστός τις ὄρος προσκείμενος ἦ, ὃ δεῖν φασιν οἱ πατέρες σημεῖον ἡμᾶς ποιεῖσθαι τοῦ περὶ τῆς πέμψεως λέγειν αὐτοὺς, αὐτοῖ τῶν ἰδίων ἐξηγηταὶ γινόμενοι λόγων, ὡς ἂν μὴ σοφισομένοις τισὶν ἐξῆ καὶ ἐπ' αὐτοὺς καταφεύγειν. Καὶ τοὶ ἄλλοι μὲν τῇ ἐν ταῖς γραφαῖς ὁμωνυμία χρῶνται Λατῖνοι, καὶ οὐ περιορῶσιν· ἄλλως γὰρ οὐκ ἂν δύναιτο νοεῖν αὐτὰς ὑγιῶς· χρωμένοις δ' ἐνταῦθα καὶ ἡμῖν ἐγκαλοῦσιν, ὡς δὴ σοφιστικὰς τὰς γραφὰς ἀποφαίνουσι καὶ τοὺς διδασκά-

1. Cod. οὐκέθ' ὅτε.

λους ὡς περ ἄγνοοῦντες ὅτι τὸ μὲν ἐξελεῖν τοῦ λόγου τὰ
 τοιαῦτα, παγχάλεπον ἦν καὶ τοῖς πρώτοις· συμπεραίνουσι
 δ' ἡμῖν ἀπ' αὐτῶν μέσων, οἳ μὲν ἂν συμπεραίνοιτο, αὐτοῖς
 τε ἀληθεύειν καὶ τοῖς πρώτον εἰρηκόσι συναῖδειν συμβαίνει·
 ψευδῆ δὲ καὶ οἷα τοὺς ἀπὸ ταύτης ἐπ' ἐκείνην μεταπη-
 δῶντας σημασίαν καὶ τὴν φύσιν εἰκὸς, ἡμῖν μὲν σοφισταῖς
 εἶναι τε καὶ δοκεῖν τῷ ὄντι περίεστι· κοινωνεῖν δὲ τοῦ
 ἐγκλήματος οὐκ ἀνάγκη τοὺς ἡγεμόνας τῶν λέξεων, οἷς
 πειρώμεθα συμφωνεῖν· διώριζον γὰρ ἐκεῖνοι καλῶς ταῖς
 χρειαῖς τῶν λόγων ἐκάστοτε οἰκείως, τὰ αὐτὰ οὐχ ὡσαύ-
 τως ὀνόματα ἐφαρμόζοντες. Καὶ Κύριλλος μὲν οὕτως. Αὐ-
 γουστῖνος δὲ, οὐδὲ δυοῖν λέξεσιν ἐμφαίνειν ἔχει τὸ διττὸν
 τῶν προόδων, γλώττης στενότητι· ἀλλ' ἂν τε τὴν τοῦ
 Πνεύματος ὑπαρξίν, ἂν τε τὴν ἐνέργειαν καὶ τὴν χάριν
 σημαίνειν ἄλλοθι βουλευθῆ, αὐτὸς μὲν ἐνὶ ῥήματι τῷ προϊέ-
 ναι ἢ προχωρεῖν, καὶ πρὸς ἄμφω τὰς ἐννοίας ἐχρήσατο·
 τοῖς δ' εὐγνωμόνως ἀκουσομένοις πρὸς τὴν τῶν λόγων
 χρειάν δικαίρην καταλείπει. Οὐδὲ γὰρ αὐτὸς λέγει τὰ γε
 τοιαῦτα πόρρω τῶν διπλῶν ἐκείνων ἐμφάσεων, ὧν αἱ μὲν
 πρὸς τὴν τοῦ Πνεύματος ὑπαρξίν, αἱ δὲ πρὸς τὴν πέμψιν,
 τὸ τῆς προόδου ῥῆμα συνέλκουσι. Καὶ θαυμαστὸν οὐδέν·
 ὅπου καὶ τὸν Υἱὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευέσθαι Κύριλλος
 ἔφη που ἀντὶ τοῦ γενναῖσθαι τὸ ῥῆμα παρελιθῶς, ὅθεν
 εἰ καὶ τοῦ Αὐγουστίνου τὴν λέξιν εἰς τὸ ἐκπορευέσθαι
 ἐρμηνεύσει τις ὑπὸ Λατίνων βεβιασμένος, οὐδ' οὕτως
 ἀνάγκη τὸ Πνεῦμα διὰ τὴν Αὐγουστίνου λέξιν ὑφίστα-
 σθαι καὶ ἐξ Υἱοῦ. Πολὺ γὰρ οἰκειότερον ἐπὶ τῆς λοιπῆς
 προόδου μεταφέρειν τὴν λέξιν, καὶ ἀμφοῖν τῷ Πνεύ-
 ματι πρεπουσῶν (καὶ αἰδίως γὰρ ἐκ τοῦ Πατρὸς πνεῖται
 καθ' ὑπόστασιν, ἐκ τοῦ Πατρὸς τὸ εἶναι λαμβάνον,

καὶ ἐκ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ τοῖς πιστοῖς πνεῖται, τουτέστι κατὰ τὰς πνευματικὰς ἐνεργείας, δίδονται καὶ μετέχεται), ἢ πρὸς τὴν γέννησιν ἔλκειν, ἧς οὐδαμῶς τῷ Πνεύματι μέτεστιν· ὁ τῷ Κυρίλλῳ γενναίως πάνυ τετόλμηται, ὀλοσχερέστερον εὐσεβῶς ἐκλαμβανομένῳ τὴν λέξιν, ὅτε δὴ καὶ μόνον τὴν ὁμωνυμίαν τοῦ ἐκπορεύεσθαι τῆ τοῦ Πνεύματος ὁμωνυμία συνῆψεν ἄν τις εὐλόγως ἐν τοῖς περὶ τοῦ Πνεύματος λόγοις, εἰ τὰ τῶν ἐκ τῆς ἐσπέρας πατέρων οὕτω πρὸς βίαν ἠρμήνευτο, κανόνι τῷ τοῦ Κυρίλλου χρώμενος τρόπῳ, ὃν ἄπαξ ἐκαινοτόμησεν, ἐπὶ δυοῖν ὑποστάσεων καὶ εἶδει διαφερουσῶν προόδων τῷ ἐκπορεύεσθαι κεχρημένος. Καί τοί γε ἐπὶ μὲν τῶν ἄλλων ἀπάντων, εἰ τὸ προϊέναι ὁμώνυμον, οὐδὲν κωλύει καὶ τὸ ἐκπορεύεσθαι τοιοῦτον εἶναι· ἐπὶ δ' ἄρα τῆς ἱεραῆς θεολογίας τῷ μὲν ἐκπορεύεσθαι μόνην τὴν ὑπαρξιν εὐρίσκομεν τοῦ Πνεύματος πάντας δηλοῦντας, τῷ δὲ προϊέναι κατακεχρημένους ἐπὶ ταύτης τε καὶ τῆς πέμψεως, ὧν τῷ τύπῳ καὶ ἡμᾶς ἔπεσθαι δίκαιόν ἐστι. Τὸ δὲ τὸν μὲν Υἱὸν συναίτιον λέγειν, τὸν δὲ Πατέρα ἀρχοειδῆ αἰτίαν καλεῖν, καλῶς ποιῶν οὐκ ἐπήνεσας· ἄνευ γὰρ τοῦ τὸ συναίτιον διαιρεῖν, αὐτοὶ δὴ μίαν ἀρχὴν τὰς ὑποστάσεις ἄμφω καλοῦσιν, ὥστε λοιπὸν ἐστὶν αὐτοὺς ἀντιφάσκειν, εἰ καὶ υἱὸν τε ἦν μίαν ἀρχὴν εἶναι τὰ μὴ καθ' ὅ εἰσιν ἐν, ἀλλ' ἢ δύο μᾶλλον, προάγοντ' ἄν, εἴπερ προῆγεν, ποῦ τὴν τοῦ συναίτιου λέξιν εὗρον κειμένην ἐπὶ τῶν θείων. Ἄλλ' οὐχὶ μᾶλλον καὶ ταύτην καινοτομοῦσι; Ποῦ τὸ ἀρχοειδῶς εὐρηταί τις λέγων τῶν μακαρίων; Ἄλλ' ἀρχικῶς μᾶλλον ἐκ τοῦ Πατρὸς φαῖεν τὸ Πνεῦμα προϊέναι τινές, ὡς ἂν ἐκφῆνωσιν ἐκ τοῦ Υἱοῦ τοῦτο μὴ ἀρχικῶς προϊέναι, ἀλλὰ μᾶλλον πεμπτικῶς τε καὶ μεταδοτικῶς, οἷον καὶ ἑαυτοῦ

προελθεῖν ῥηθεῖη γε τρόπῳ, καὶ ἑαυτοῦ δῶρον ὄν, καὶ τῆ τοῦ ἐπιβλήματος τοῦδε προσθήκη τὸ κατὰ τὴν λέξιν ἀδιόριστον τοῦ προΐεναί καὶ τῆς προόδου διορίσαντες ἐξιᾶσονται. Οὐ γὰρ βραχεῖαν ἤδεσαν τὴν διαφορὰν, ἢ ὡς ἐξ ἀρχῆς τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ τί ποθεν προελθεῖν τῶν θεῶν προσώπων, τουτέστιν ἐκ τῆς γονίμου καὶ ἀγεννήτου τούτων αἰτίας, ἢ πρὸς τὴν τῆς κτίσεως εὐεργεσίαν ὀρηθηναί ποθεν κατὰ τὴν ἐνέργειαν, τουτέστιν ἐκ τῆς ὁμοίου τῶν τριῶν προσώπων θελήσεως. Ἡ τὸν Υἱὸν ἦν ἀνάγκη γενναῖσθαι πεμπόμενον ἐκ τοῦ Πνεύματος· προΐεναί δ' οὕτως ἐκεῖθεν αὐτόν, καὶ ἡ γραφὴ καὶ πάντες οἱ πατέρες συμφθέγγονται. Καὶ εὐλόγως. Ἐπεμψε γὰρ εἰς τὴν σάρκα καὶ τὴν ἐν ταύτῃ φανέρωσιν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, οὐχ ὁ Πατὴρ μόνον, ἀλλὰ δὴ καὶ τὸ Πνεῦμα, συνευδοκῆσαν σφίσι τὴν οἰκονομίαν ἐκείνην, ὡς δὴ ἐν ἔργον αὐτὴν τῆς Τριάδος συμπάσης ἐν τῷ τοῦ Υἱοῦ συγκαταπραξαμένης προσώπῳ. Ὡς δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἀρχὴν μὲν ἔχει τὸν Πατέρα μόνον περιφανῶς, πρὸς δὲ τὴν κτίσιν αἰεὶ καὶ ἐκ τοῦ θεοῦ πέμπεται Λόγου, ὡς οὐχ οἷόν τε καλῶς τε καὶ εὖ ἔχειν αὐτὴν ποτε μὴ τῷ θεῷ Πνεύματι κυβερνωμένην. Καὶ ποτὲ μὲν ἀμυδρότερον, ἄλλοτε δ' ἦν πληρέστερόν τε καὶ φανερώτερον, οὐ μᾶλλον αὐτὸ πέμποντος τοῦ Υἱοῦ ἢ καὶ ὑφ' αὐτοῦ τε πεμπόμενον, ἅτε κοινὴν τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν καὶ τῶν τριῶν προσώπων συναφιέντων· ἧς διδομένης τε καὶ ὑπὸ τῶν ἁγίων λαμβανομένης, καὶ δι' αὐτῆς πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ κοινωνίαν ἀνυλαμβανομένων τῶν ἀνθρώπων, ὡς ἔξεστιν, αὐτὸ τὸ Πνεῦμα πέμπεσθαι λέγεται. Τὸ δὲ ἀρχοειδῆ μὲν τὸν Πατέρα λέγειν αἰτίαν τοῦ Πνεύματος, τὸν δὲ Υἱὸν συναίτιον, συμφωνεῖτον μὲν αὐτοῖς, ἀλλ' ἐπὶ γε τῷ χεῖρονι· τὰ γὰρ

συναίτια πάντα πρὸς τὰ ἀρχοειδῶς ποιῶντα ὀργανικῶν αἰτιῶν ἔχουσι τάξιν· καὶ ταῦτα μόνα τῆ τῶν συναιτιῶν λέξει καλῶς οἱ περὶ τούτων εὖ εἰδότες προσαγορεύουσιν. Διὸ καὶ τῆς Ἀρειανικῆς οὐκ ἀπάθειν δόξης εἰδότες τὸ τὸν Υἱὸν συναίτιον τῷ Πατρὶ τῶν κτισμάτων καλεῖν, ἐφεί-σαντό γε καλεῖν οὕτως οἱ θεολόγοι, εἰ μὴ πού τις πρὸς ἀνάγκην λόγων τινὰ κατεχρήσατο, ἀλλὰ μᾶλλον αἴτιον ἔν καὶ μίαν ἀρχὴν ἄμφω τε καὶ τὴν Τριάδα ὅλην καλοῦσιν, ὡς, ἣ εἰσιν ἄμφω τε καὶ πάντα Θεὸς εἷς, ταύτη ἀπ' αὐτῶν τῆς κτίσεως γενομένης· μήτε γὰρ οἶόν τε εἶναι ὑπάρχειν τι Πατρὶ καὶ Υἱῷ, ὃ μὴ καὶ τῷ Πνεύματι πρόσεστι, μήτε, εἴ τι μὴ ἐφαρμόττοι τῷ Πνεύματι δι' ὀτιοῦν, τοῦτ' ἂν ἐγ χωρεῖν, τῷ Πατρὶ γε προσὸν, καὶ ἐς τὸν Υἱὸν κοινωνικῶς διαβαίνειν.

Πάντα μὲν οὖν ἐκεῖνα σοφῶς τε καὶ ἀληθῶς εἴρηκας, ὡς ἂν μὴ καθ' ἕκαστον ἐπαναλαμβάνων, περιττόν τι δό-ξαιμι πράττειν. Ὡν δὲ μάλιστα χάριν ἔχω σου τῆ σοφίᾳ μεγίστην, ἐρῶ, τούτων ἕνεκα καὶ ἐπιστεῖλαι σοι ταῦτα βαλόμενος κατὰ νοῦν. Ἐν τῇ πόλει ταύτῃ δυσὶ τισι λόγοις τοὺς ἀπλουστέρους ταράττουςι καὶ κλονοῦσιν οἱ τῆς πρὸς Λατίνους μεταθέσεως προϊστάμενοι. Καλῶ δὲ οὕτω καὶ τοὺς λανθάνοντας πάντας· οὗτοι γὰρ καὶ τῶν φανερωτάτων οἱ χειρόους εἰσὶ. Καὶ πρῶτα μὲν οὐδὲν δει-νὸν φασὶ Λατίνοις ἡμᾶς ἐνοῦσθαι κατὰ τὴν δόξαν· εἰ γὰρ καὶ ἀσύνηθές τι τὸ σφίσι λεγόμενον, ἀλλ' ἀληθές εἶναι δύναται, μηδενὸς ἐντεῦθεν ἀτόπου συμβαίνοντος, καὶ Λατίνους, μηδὲν τοιοῦτον ἔπεσθαι πεπεισμένους, οὕτω χρίζειν ὡς ἀληθεύουσα τῇ δόξῃ. Καὶ εἴ γε βούλοισθέ, ρησιν, ἀναστάντες ἐκκηρύξασι φανερῶς τοὺς τοῖς ἀτόποις ἐκείνοις δόγμασί ποτε τεθειμένους, καὶ καθ' ἑαυτῶν, εἰ